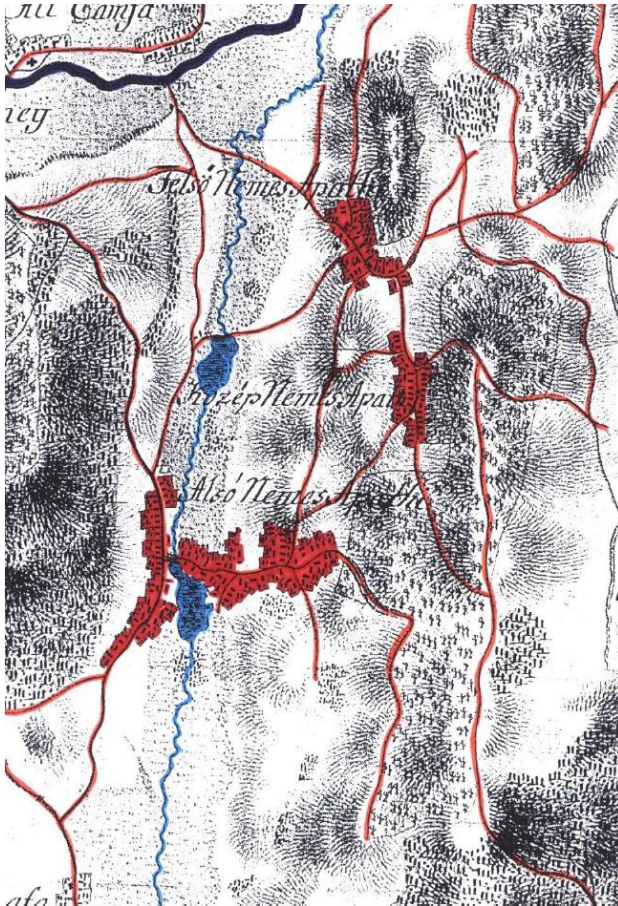

NEMESAPÁTI

2024

ÖRÖKSGÉVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

KÉSZÍTETTÉK

Művi értékvédelem:

Fercsák Ágnes okl. településmérnök TT 20-0277

Nagy-Kovács Janka okl. településmérnök TT 20-0339

Régészeti értékvédelem:

Simmer Livia régész, szakértői engedélyszám: 18-002

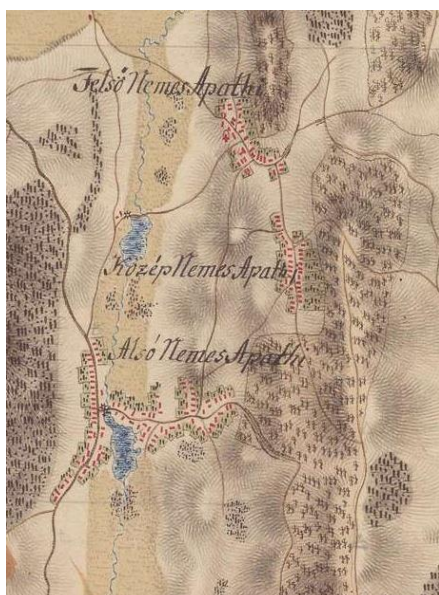
1. Örökségvédelmi vizsgálat

1.1. A település történeti leírása

Nemesapáti község Zala vármegyében, a Zalaegerszegi járásban, a Zalai-dombságban, az Egerszeg–Letenyei-dombság területén, A megyeszékhelytől keletre, a Szévíz-patak és a Principális-csatorna közé eső dombok ölelésében húzódik. Északi és déli irányból, Alibánfa (a 7328-as út) és Alsónemesapáti (a 76-os főút) felől egyaránt a 7354-es úton érhető el, de a belterületére csak az abból északkelet felé kiágazó, körülbelül 3 kilométer hosszú 73 224-es út vezet.

Középkor

A középkori Zala vármegyében 8 Apáti nevezetű település volt. Zalaegerszegtől keletre, a Szévíz-csatorna (középkori nevén Pölöske-folyó) mellett több ilyen elnevezésű település is feküdt egymás mellett. A rájuk vonatkozó, bőséges írott források többnyire Apáti vagy Nemesapáti összefoglaló néven szólnak róluk, az egyes falvakat nem különböztetik meg. Birtokosaik is nagyrészt azonosak voltak. A község nevét az Apát szó -i képzős származékából kapta. Amikor a Zalaegerszegtől keletre fekvő Apáti, a 14. század végén felbukkan az írott forrásokban, már nem apátsági birtok, hanem kismemesek kezén található. A település gyakorta használt Nemes- előneve már az 1300-as évek végére kialakult birtokviszonyokra utal. Minden bizonnyal több, térben és részben birtokosok szerint elkülönülő falurészből állt, amelyek közül fejlődött önálló községgé Nemesapáti, a Pölöske- és a Zala-folyó összefolyásának közelében. A legjelentősebb a Zalahoz legközelebb fekvő rész volt, amelyet temploma nyomán Egyházasapátinak is szoktak említeni. Fekvése okán pedig a Felső- előtagot is kiérdemelte. (Ez a mai Nemesapáti középkori előd- je.) Apátit más néven Hegyfalunak Istvánszegnek, Tutorszegnek vagy Tutorszegapátinak nevezték. A birtokos kismemesek zöme az Apáti előnevet viselte, de voltak részei az Egerváriaknak, a Gersei Petőknak, a Marcali- aknak, a Botkának és a Háshágyiaknak szintúgy. Mivel középkori források csak nagyon ritkán különböztették meg egymástól a településrészeket, ezért a rendelkezésre álló iratanyag zöméről nem lehet eldönteni, hogy a mai Nemesapátira vagy Alsónemesapátira vonatkozik-e. Annyi bizonyosnak tűnik azonban, hogy Apáti nem volt apátsági birtok. Ezt támasztja alá egy határjáró levél 1335-ből. E levél a zalavári apátság birtokhatárait pontosan megjelöli. Biztosan Nemesapátira vonatkozó adatok: az 1416-ban, Gersei Pető János és Tamás, valamint Apáti Kopasz Péter fia Miklós között, a Pölöske folyón túl fekvő földek és a Zala mellett álló kétkerekű malom elzálogosítása ügyében keletkezett oklevél. Első ízben, 1441-ben nevezik Egyházasapátinak a falut.

Újkor

1550-ben, a zalai plébánosok neveinek összeírásában a kapornaki esperesi kerületben szerepel Nemesapáti plébánosa, Péter. Magát a Szent Miklós tiszteletére szentelt templomot az 1554-es egyházlátogatási jegyzőkönyv és az 1690-es összeírás említi.

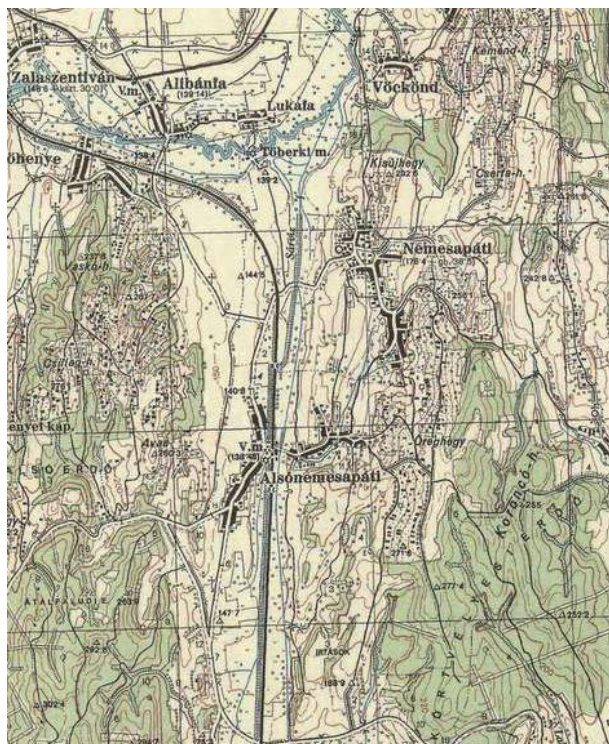
A török időkben a falu sokat szenvedett a hadi eseményektől és a kettős adóztatástól, de – bár lakói száma erősen megfogyatkozott (125 lakatlan telket írtak össze a két faluban), temploma is megrongálódott – még- sem néptelenedett el soha. A mai Nemesapáti területébe olvadt a néhány alkalommal Közép-Nemesapáti néven említett településrész. A mai falu délnyugati szélén. A helység nevének Nemesapáthy elnevezésével a XVI. század közepétől

találkozunk. Apáthyban sok nemes családnak volt birtoka az idők során. Nemesapáti nevének első tagját lakóinak társadalmi helyzetéről – a nemesekről – kapta. Az évszázadok során meglehetősen sok névvel illették a helyet: Apáthi, Apáthy, Egyházasapáthy, Thutor Apathy, Nemes Apáthy, Twttorzeg, Heghfalw, Tutorszeg és Nemesapáti. A XVIII. század első felétől már általánosan Nemesapáthy néven szólnak az iratok. A Felső, Alsó és Közép Nemes Apáti nevek csak a XIII. század közepétől használatosak, addig elsősorban a birtokosok után nevezték el őket: például 1553-ban is Nemesapáti vagyis Tutorszeg. (Tutorszeg Tutor Bálintról)

Nemesapáti 1869-1887 (forrás: maps.arcanum.com)

1893-ban készült el a Pallas Nagy Lexikona, amely meglepően friss adatokat közöl (1891-est). Ebben Apáti címszó alatt: “Nemes Apáti: kisközség Zala megyében Zalaegerszegi járásban. 1746 magyar lakossal, postahivatallal.” A XIX. században tehát általánossá válik a három községrész megkülönböztetése, de azokat egy közigazgatási területként, Nemesapáti néven említik, egészen 1927-ig, a hivatalosan elismert és jóváhagyott különválásig. 1897-ben Vajda János plébános megalakítja a Hitel Szövetkezetet. Olcsó kamatra, helyben elégitették ki a hiteligényeket.

Nemesapáti 1941 (forrás: maps.arcanum.com)

XX. század

Az 1928-ban kiadott, de az 1920-as adatokat tartalmazó Tolnai Új Világlexikona írja Nemesapátiról: “kisközség Zala vármegyében, zalaegerszegi járásban. 1998 lakos. Vasúti megálló, posta, út. Alsónemesapáti 1939- ben: “kisközség a Zalaegerszegi járásban. Területe 2 474 000 hold. Lélekszáma 1094, kik három kivételével magyarok. Vallásra nézve 1068 római katolikus, 5 izr., 2 ág. ev., 1 g. keleti. Lakóházaik száma: 206 Iskolái: 1 községi elemi népiskola és községi ált. továbbképző. Alsónemesapáti 1927-ben Nemesapáti határából vált ki, s alakult önálló községgé a m. kir. BM. 67.560./1927. számú rendeletével.

1.2. A település régészeti örökségének felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepbejárással

1.3. A védett műemléki értékek települési értékleltára

Világörökségi, és világörökségi várományos helyszínek és területek nem találhatóak Nemesapáti területén, azonban az országos építészeti örökség elemei megjelennek.

		
megnevezése:	Szent Miklós Plébánia Templom	
címe:	Fő utca 7.	hrsz:
jellemzői, értékei:	A falu szélén, dombon, szabadon álló, keletelt, egyhajós, poligonális szentélyzáródású templom, Ny-i homlokzata előtt toronnyal, a szentély felől kontyolt nyeregtetővel, a szentély É-i oldalához csatlakozó sekrestyével. A torony alsó szintje plasztikusan sávozott, tetején összetett formájú toronysisak. D-i homlokzatán csúcsíves ablakok, a második tengelyben kőkeretes kapu. Fiókos dongaboltozatos hajó és szentély, negyedgömb boltozatú szentélyfej, a hajó bejárat oldalán karzat.	Védelme: országos műemlék
datálása:	1753	

1.3.1. védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és nyilvántartott régészeti lelőhelyek

1.4. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

1.4.1. településszerkezet

Nemesapáti szerkezetileg szalagtelkes utcásfalú. A faluba vezető egyetlen út nyugat felől érkezik. A településen a domborzathoz igazodóan alakultak ki az utcák, így sok esetben az utca egyik oldala az utcafronton beépített, másik oldalán az épületek az utca vonalától messzebb, a domborzat

adottságaihoz igazodva épültek. Az utcakép jellegzetes falusias, utcafronton, oldalhatáron álló, ormfalas lakóházakból áll.

A településközpont a templom közelében alakult ki. A templom egy dombon helyezkedik el. Ettől keletre található az Általános iskola, az önkormányzat épülete, a művelődési központ, továbbá az óvoda. A település déli részén, Középpapátiban, a buszforduló környezetében található az élelmiszerbolt és a kocsmá. A településrészek „Főterei” körül találhatóak a település régi magjai. Jellemző a községben a háromszög alakú kis terek létrejötte az utcák találkozásánál.

1.4.2. telekstruktúra és az utcavonal-vezetés

Nemesapáti szalagtelkes települések csoportjába tartozik, ahol a telekhasználat rendje szigorúan szabályozott. A hosszú, keskeny telek egyik végében (jelen esetben az oldalhatáron) sorakoznak a lakóházak, rövidebb oldalukkal az utca felé. Utána következik a gazdasági udvar, amin túl a kert következik. Ez utóbbi az újabban beépült területekre nem jellemző. A településen a domborzathoz igazodóan alakultak ki az utcák, így sok esetben az utca egyik oldala az utcafronton beépített, másik oldalán az épületek az utca vonalától messzebb, a domborzat adottságaihoz igazodva épültek.

1.4.3. utcakép vagy utcakép részlet

A mai Nemesapáti területébe olvadt a Közép-Nemesapáti néven említett településrész, amely a falu délnyugati szélén található. Az utcák, és az épületek elhelyezkedése a domborzati adottságokhoz illeszkedik. A telkek a régebben beépült részekben mélyek. Az utóbbi 50 évben beépített területen nem mélyek, az épületek tipikus sátozott házak. Jellemzően modern beépítés, új lakószövet nem található a faluban. Az utcakép jellegzetes falusias, utcafronton, oldalhatáron álló, ormfalas lakóházakból áll.

Rákóczi utca részlete

Fő u. részlete

Jókai u. részlete

Petőfi u. részlete

Temető u. részlete

Fő u. részlete

1.4.4. egyéb településkarakter elemek

A falu eredetileg három településrészéből állt, Felső, Közép és Alsó Apátiból. Felső és Középpapáti a mai Nemesapáti, Alsónemesapáti 1927 óta önálló településként működik Nemesapáti teljes belterülete gyakorlatilag falusias lakóterület. A régi részeken a lakóépülethez csatlakozó gazdasági épületek néhány példánya még megtalálható. A telkek hátsó részén kert, gyümölcsös, esetleg szántó található. Az utóbbi 40 évben beépített területen a telkek nem mélyek, mezőgazdasági termeléssel nemigen foglalkoznak. A beépítési mód általában oldalhatáron álló, az épület gerince merőleges az utcára. A beépítés családi házas, általában pince + földszintes. Tetőtér-beépítés csak az utóbbi 30 évben épült lakóházaknál jellemző. A Fő utcáról számos kisebb keskeny utca nyílik, melyek az ott található 2-3 telek megközelítésének céljából létesült. A falu többi részén az 1950-es évektől elterjedt típustervek alapján készült kockaházak a jellemzők.

1.4.5. építményrészlet vagy alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás

Tömeg és homlokzat

A hagyományos falu épületei egyszerű, osztatlan tömegűek, földszintesek, némelyik kődisállással. Fésűs beépítéssel az utcára merőleges tetőgerinccel épültek, arányuk hosszú. Több, mint 100 éve épültek a 19-20. század fordulójának környékén.

Másik elterjedt típus a sátoertetős kockaház négyzetes alaprajzzal, a hatvanas évek elejétől, egészen a nyolcvanas évek végéig terjed az időszaka.

A 80-as években épült épületekre jellemző, hogy több szint jelenik meg. Általában ezek az épületek is oromfallal néznek az utcára, a tetejük vagy nyeregtetővel, vagy csonkakontyos nyeregtetővel van fedve.

Anyaghasználat

A hagyományos épületek vertfalúak, a későbbi épületek készültek téglából. A tetőhéjazat hagyományosan cserép.

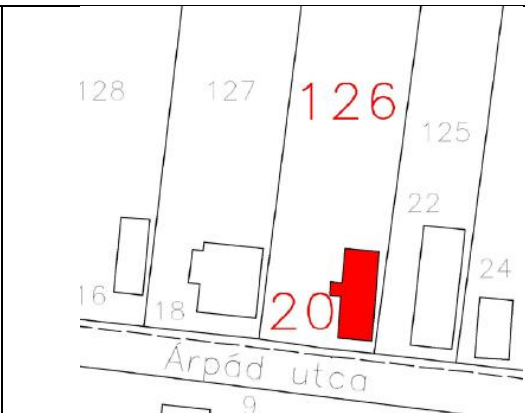
Homlokzati kialakítás

Az épületek homlokzatairól általánosságban elmondható, hogy nagy vakolt felületekkel rendelkeznek. A hagyományos formavilágot őrző házak utcai homlokzatán megjelennek nyíláskeretezések, párkánytagozatok. Jellemző díszítővilágot figyelhetünk meg a négyzetes alaprajzú, Kádár-kockának nevezett sátoertetős családi házaknál is, mely típus Nagypálban is gyakori. Az egyszerű tömegű, egyforma házakat általában díszítőfestéssel, vakolt textúrával tették egyedivé. A házak korszerűsítéskor, külső hőszigetelés kialakításakor, vagy a nyílászárók cseréjekor ezen díszítések nagy része eltűnt.

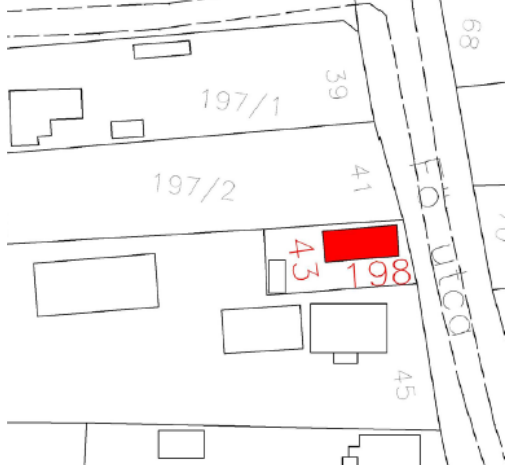
Kerítések, támfalak

A telkeknek jellemzően van előkertje, csak néhány régebbi épület áll az utcafronton. A kerítések a 20. század második felére jellemző alacsony lábazatú fém vagy fa kerítések.

Az egyes elemek bemutatása

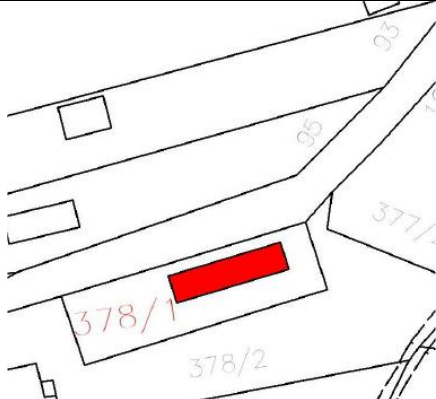
			
megnevezése:		lakóház	
címe:	Árpád u. 20.	hrsz:126	
jellemzői, értékei:	Kódisállásos épület	Védelme: helyi védett	
datálása:	-		

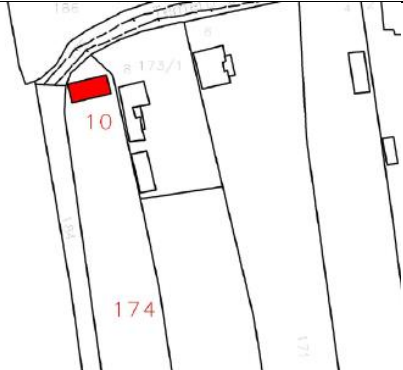
			
megnevezése:		lakóház	
címe:	Fő u. 31.	hrsz: 153/1	
jellemzői, értékei:	Kódisállásos épület	Védelme: helyi védett	
datálása:	-		

			
megnevezése:		lakóház	
címe:	Fő u. 43.	hrsz: 198	
jellemzői, értékei:	Hagyományos lakóépület	Védelme: helyi védett	
datálása:	-		

			
megnevezése:		lakóház	
címe:		Fő u. 102.	hrsz: 330/1
jellemzői, értékei:			
datálása:			

jellemzői, értékei:	Hagyományos lakóépület	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

		
megnevezése:	lakóház	
címe:	Fő u. 106.	hrsz: 378/1
jellemzői, értékei:	A falu legrégebbi tömés háza	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

		
megnevezése:	lakóház	
címe:	Temető u. 10.	hrsz: 174
jellemzői, értékei:	Hagyományos épület	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

		
megnevezése:	lakóház	

címe:	Petőfi u. 20.	hrsz:44
jellemzői, értékei:	Hagyományos épület	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

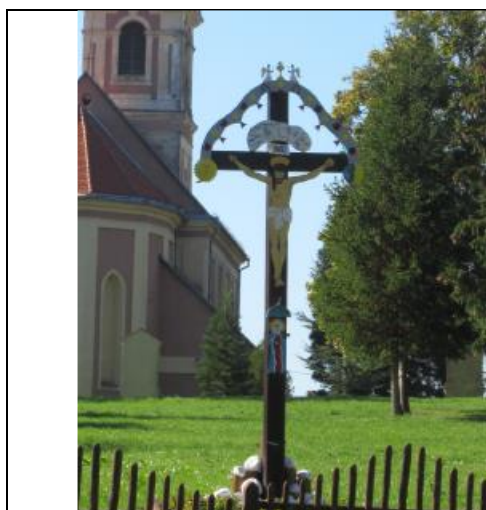

megnevezése:	Csértán kastély	
címe:	Fő u. 18.	hrsz:76/1
jellemzői, értékei:	Tömege, arányai	Védelme: helyi védett
datálása:	XVIII. sz.	

1.4.6. szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor

Jelentős szobrászai köztéri alkotások a kőkeresztek, amelyekből 15 db található, továbbá az 1948-49-es és I. és II. világháborús emlékművek, valamint több kúttal is találkozhatunk. Vannak köztük olyanok, melyek magánterületen vannak, de néhány közterületen áll.

Keresztek

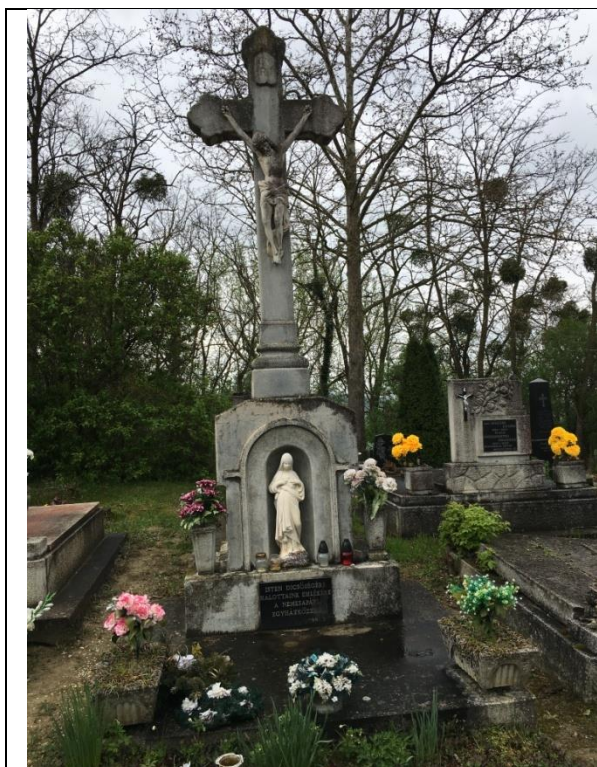
megnevezése:	Csengős kereszt	
címe:	Fő u. 7.	hrsz: 24
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

					
megnevezése:		Templom előtti kereszt			
címe:		Fő u. 7.		hrszt: 24	
jellemzői, értékei:		Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.		Védelme: helyi védett	
datálása:		-			

					
megnevezése:		Iskola kereszt			
címe:	Jókai u.			hrszt: 25	
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.			Védelme: helyi védett	
datálása:	-				

			
megnevezése:		Komáromi kereszt	
címe:		Fő u. 28. sz. ház előtt	hrsz: 277
jellemzői, értékei:		Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.	Védelme: helyi védett
datálása:		-	

					
megnevezése:	Középpapáti kereszt				
címe:	Fő u. – Hegyalja u. találkozásánál		hrsz: 277		
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás		Védelme: helyi védett		
datálása:	1861				

megnevezése:	Temető 1. kereszt	
címe:	Temető	hatsz:188
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás	Védelme: helyi védett
datálása:	1995	

megnevezése:	Temető 2. kereszt	
címe:	Temető	hatsz:188
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás	Védelme: helyi védett
datálása:	1919	

megnevezése:	Csertó hegyi kereszt	
címe:	zártkert - Csertó	hrsz: 1715
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Prenner kereszt	
címe:	zártkert - Öreghegy	hrsz: 1160
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Vas-féle kereszt	
címe:	zártkert - Öreghegy	hrsz: 1219
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Villám sújtotta kereszt	
címe:	zártkert - Öreghegy	hrsz: 1058
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás.	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Horváth-féle kereszt	
címe:	külterület	hrsz: 054/8
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Kis-Cseri kereszt	
címe:	külterület	hrsz:096/1
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Péntek kereszt	
címe:	külterület	hrsz:054/7
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

megnevezése:	Tóth-féle kereszt	
címe:	külterület	hrsz:054/7
jellemzői, értékei:	Helyi jelentőségű képzőművészeti alkotás	Védelme: helyi védett
datálása:	-	

Kutak

		
megnevezése:	Kossuth utcai kerekes kút	
címe:	Kossuth u.	hrsz: 348

		
megnevezése:	Kanta kút	

címe:	Fő u. 29.	hrsz: 150
		
megnevezése:	Árpád utcai kút	
címe:	Árpád u.	hrsz: 113

		
megnevezése:	Fő utcai kút	
címe:	Fő u.	hrsz: 277

Emlékművek

				
megnevezése:	I. és II. világháborús Hősi emlékmű			
címe:	Fő u.		hatsz: 26	
datálás:	1936			

					
megnevezése:		1848-49 fa emlékmű			
címe:		Jókai u., Iskola kereszt mellett			hatsz: 25
datálás:		-			

1. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése:

- 1.1. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

Utcakép védelem

Az egybefüggően megmaradt hagyományos faluképet még megőrző épületek sora az utcavonal és a beépítési vonal védelmével javasolt utcaképi védelemre.

Az utcakép egyes elemei lehetnek helyi védelem alatt, más elemek lecserélődése esetén jól meghatározhatók azok a paraméterek, amelyek betartásával harmonikus új épület jöhet létre (jó példák bemutatása a TAK-ban.)

Településképi helyi védelem

Települési értékléltárba felvett elemek, olyan sajátos helyi értékek kijelölése, amelyek védelmet érdemelnek, képviselik a mai falukép összetevőit, rámutatnak a település egyediségére

1.2. A 2.1. pontban szereplő változások hatásai

1.2.1. a régészeti örökségre

1.2.2. a történeti településre, település- és tájszerkezetre

Nemesapáti megőrizte eredeti falumagjait, utcavonal vezetését, nyomokban megőrizte régi beépítésének jegyeit, ezért a megöröklött, kialakult állapotokat célszerű figyelembe venni, ez jelenthet korlátozást és többlet kötelezettséget (pl. hagyományos anyagok beszerzése és hagyományos technológiák alkalmazása), ugyanakkor a falusi turizmus autentikusságát, vonzerejét növelő tényező is lehet.

Javasolt olyan fejlesztési irányok kidolgozása, amelyek az ésszerű fejlesztést lehetővé teszik, mindamelllett a védelem célja nem sérül, ugyanakkor az életminőség is javulhat.

1.2.3. a települési értékléltárban szereplő műemléki értékekre

A Szent Miklós Plébániatemplom, mint a falu jelképe az esetleges fejlesztések révén nem sérülhet, fokozott védelmet igényel.

2. Az értékvédelmi terv

2.1. az értékléltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények

A védendő utcaképek meghatározása

Az utcakép a falu képeinek meghatározója, ezért védelme a hagyományos falukép megőrzésének biztosítója. Fontos a sajátos utcavonal és beépítési vonalak megőrzése. Az utcakép védelme a telkek méretének, a beépítés ritmusának megőrzésével, a házak léptékének betartásával külön megterhelés nélkül alkalmas e célra.

Az utcaképi védelem területe a Fő utca északi szakaszai, Jókai. utca, Rákóczi utca.

Az utcakép-védelem paraméterei és a védelem céljának biztosítása

A védett utcaképekben a kialakult állapot követése alapszabály. A védelem a paraméterek alkalmazásával tartható be, lényeges az arányosság és a tetősík hajlások egyneműsége. Felújítás ill. szükség esetén új épület létesítése esetén is ezeket kell alkalmazni, akkor illeszkedő és a védelem értelmét alátámasztó épület jöhet létre:

- tartani kell az utcavonalon a beépítés kialakult ritmusát, az épületszélességet
- tartani kell az épület utcai homlokzatának arányosságát,
- tartani kell a tetősík hajlás-szöveget a (meglévő) tapasztalt határokon belül

A tetőhéjazati anyag: hornyolt vagy más lapos cserép, a megújításakor cserépfedést kell alkalmazni.

Településképi helyi védelem

A települési értékleltár számba veszi a falu jellegzetes építményeit. Az értékleltárban feltűntettük a helyi településképi védelemre javasolt architektúrákat, szobrokat (keresztek), stb.

Az értékleltár alapján a védelemre érdemes értékek a helyi településképvédelmi rendelet mellékletébe kerülnek ill. a jelenlegi rendelet felülvizsgálatával kerülhet be.

2.2. az önkormányzati feladatok meghatározása

Jogalkotás jellegű tevékenység

A törvényi előírás alapján a Településképi Arculati Kézikönyv (TAK) felülvizsgálata/gondozása a hatástanulmány alapján. A TAK és e hatástanulmány alapján helyi településképvédelmi rendelet kiegészítése, utcakép védelem megjelölése. Az utcakép védelmi javaslatoknak és a hagyományos faluképre jellemző lakóépületek fejlesztési javaslatainak szabályozási tervekbe való beépítése.

Örökségvédelmi tevékenység

- A TAK ismertetése és közreadása a helyi emberek széles körében (pl.: honlapra való feltöltés)
- A helyi védelem kihirdetése és a fejlesztési lehetőségek ismertetése
- Pályázati támogatási lehetőségek keresése, megteremtése a helyi utcaképi és egyedi védelem alatt álló épületek felújításához
- Zöldterületek és közterületek szabadtér építészeti tervezés alapján való fejlesztése, gondozása